

ТОПОНІМИ ТА ТОПООСНОВИ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ У «РЕЄСТРІ ВСЬОГО ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО»

Дослідивши «Реєстр всього Війська Запорозького 1649 року», автори прослідкували відображення топонімів Переяславщини в антропонімах (іменах особового складу Війська Запорозького) документу.

Етнографічні та археологічні експедиції Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника (нині Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав») по території історичної Переяславщини (сучасні Переяслав-Хмельницький, частково Яготинський, Баришівський, Бориспільський, Згурівський райони), дали цікавий топонімічний матеріал¹. Було виявлено значну кількість різноманітних топонімів, що дозволило значно доповнити матеріали топонімічних досліджень післявоєнних років² й дало змогу провести порівняльний аналіз топонімів з антропонімами Переяславщини XVII–XVIII ст., які відомі за документальними джерелами (реєстрами козаків, описами тощо).

Одним з таких унікальних джерел, яке ще потребує комплексного вивчення, є «Реєстри всього Війська Запорозького» 1649 р. Цей документ є суцільним антропонімічним текстом – в ньому зібрано імена, прізвиська та прізвища 40477 козаків з 16-ти полків України³. Порівняння реєстру козаків Переяславського полку та окремих сотень сусідніх полків з виявленими топонімами дозволило виділити з нього групу антропонімів, прямо чи посередньо пов'язаних з топонімією Переяславщини. Ці антропоніми були розподілені нами на шість груп (сотні Переяславського полку вказуються без назви полку).

До першої з них входять антропоніми, складовою частиною яких є переяславські топоніми (ойконіми):

1. Дацько з Леляков (3 сотня), Сидор з Леляков (4 с.) – с. Ле-
ляки;
Улас с Хоцок (3 с.) – с. Хоцьки;
Андрій з Подварка (4 с.) – с. Підварки;
Хведор с Переяслава (2 Ніжинська с. Ніжинського п.) –
м. Переяслав;
Грицько з Черевка (6 с.) – с. Черевки;
Петро з Паришкова (Березанська с.) – с. Паришків.

До другої групи входять відтопонімні антропоніми – катойко-
німи (найменування жителів) та ад'єктоніми (прикметники):

2. Курило Помокальський (1 с.) – с. Помоклі;
Мисько Цибельський (1 с.), Дмитро Цибельський (3 с.), Фе-
сько Цибелець (5 с. Канівського п.) – с. Циблі;
Пархом Комаровський (3 с.) – с. Комарівка;
Сидор Вороньковський (3 с.), Іван Вороньковський (Михай-
лівська с. Канівського п.), Васько Вороньковець, Яцько Во-
роньковець (Преварська с. Київського п.) – с. Вороньків;
Луцик Андрушевиць (6 с.) – с. Андруші;
Адам Остролуцький (Баришівська с.) – с. Остролуччя;
Ігнат Бзовський (Баришівська с.) – с. Бзов;
Дем'ян Крукпольський (Яготинська с.) – с. Круполь;
Ярема Басанець (Березанська с.) – м. Басань;
Степан Козловський (Острианська с.), Юрко Козловський
(4 с. Київського п.), Михайло Козловський (1 с. Полтавсь-
кого п.), Максим Козловський (Асавульський курінь Чиги-
ринського п.), Аврам Козловський (Кременчуцька с. Чиги-
ринського п.), Назар Козловський (Чорний Камінь містечко
Білоцерківського п.), Дмитро Козловський (Бутянська с.
Уманського п.) – с. Козлів;
Роман Баришпольський (Острианська с.), Іван Баришполець
(2 с. Київського п.), Дацько Баришполець (Опішнянська с.
Полтавського п.), Тимош Баришполець (5 Ніжинська с. Ні-
жинського п.) – м. Бориспіль;
Іванко Коваловський (Вороньковська с.) – с. Ковалин;

Ясько Терехтемировець (Пирятинська с. Кропивенського п.), Іван Терехтемировський (Бужинська с. Чигиринського п.) – с. Трахтемирів;

Петро Переяславець (2 с. Київського п.), Савка Переяславський (3 с. Миргородського п.), Васько Переяславець (Лубенська сільська с. Миргородського п.), Грицько Переяславський (Роменська с. Миргородського п.), Дем'ян Переяславець (Балаклійська с. Полтавського п.), Курило Переяславець (Балаклійська с. Полтавського п.), Семен Переяславець (2 с. Прилуцького п.), Іван Переяславець (Іченська с. Прилуцького п.), Ярмола Переяславець (Горлюнська с. Прилуцького п.), Кондрат Переяславець (Березовська с. Ніжинського п.), Гарасим Переяславець (Батуринська с. Чернігівського п.), Гарасим Переяславець (Івангородинська с. Чернігівського п.), Грицько Переяславець (Івангородинська с. Чернігівського п.), Яцько Переяславець (Остаповська с. Чигиринського п.), Гаврило Переяславець (Золотоноська с. Черкаського п.) – м. Переяслав;

Іван Баришовець (2 с. Київського п.), Грицько Баришовський (Городиська с. Кропивенського п.), Олешко Баришовець (Носовська і Кобизька с. Ніжинського п.) – м. Баришівка;

Степан Ягодинський (Васильківська с. Київського п.), Олешко Яхотинський (Іваницька с. Прилуцького п.), Андрушко Яготинський (Іваницька с. Прилуцького п.), Ярема Яготинський (Бахмацька с. Чернігівського п.), Федор Яготинець (Батуринська с. Чернігівського п.) – м. Яготин;

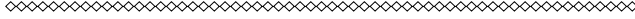
Семен Березанець (1 с. Ніжинського п.) – м. Березань;

Матвієць Процовський (Роменська с. Миргородського п.) – с. Проців;

Яцько Козинецький (Терехтемирівська с. Канівського п.), Іван Козинець (Паньковська с. Миргородського п.), Тимуш Козинець (Масловська с. Канівського п.), Гринець Козинець (8 с. Корсунського п.) – с. Козинці;

Іван Строковець (Михайлівська с. Канівського п.) – с. Строкова;

Іван Подсінний (Рашавська с. Полтавського п.) – с. Підсінне;

Семен Подварський (Чорний Камінь містечко Білоцерківського п.) – с. Підварки;
 Павел Ташенський (Іваницька с. Прилуцького п.) – с. Ташань;
 Євхим Рогозовець (Монастирська с. Прилуцького п.) – с. Рогозов;
 Ігнат Пещанський (Журавська с. Кропивенського п.) – м. Піщане;
 Лесько Черевковський (5 с. Миргородського п.), Максим Черевкувський (7 с. Миргородського п.) – с. Черевки;
 Іван Нехайський (Піщанська с. Черкаського п.) – с. Нехайки;
 Жадан Масковський (Ладижинська с. Уманського п.) – с. Масковці;
 Тимош Леплявий (6 с. Канівського п.) – с. Ліпляве;
 Лук'ян Драбовський (3 с. Корсунського п.) – с. Драбів;
 Захарка Подпоринський (3 с.) – куток Підпоринці – с. Циблі;
 Назар Самарський (4 с.) – куток Самарі – сс. Помоклі, Сомова Долина;
 Іван Шляховий (2 с.) – куток Шлях – сс. Єрківці, Козлів.
 Іван Рокитний (6 с.) – хут. Рокитне (біля с. Райківщина), куток Рокитне (с. Студеники), куток Рокити (с. Пологи-Янепки);
 Іван Жабокритський (6 с.) – куток Жабокруківка – сс. Стов'яги, Студеники, Ковалин;
 Семен Бережний (Яготинська с.) – куток Береги – с. Добраничівка.

До третьої групи входять прізвища, похідні від прізвиस्क-ка-тойконімів та ад'єктомімів:

3. Онисько Строковченко (1 с.) – від Строковський – с. Строкова;
 Ярмола Циболченко (3 с.) – від Цибельський – с. Циблі
 Іван Баришполченко (Бориспільська с.), Іван Баришполченко (3 Ніжинська с. Ніжинського п.) – від Баришполець – м. Бориспіль.

Семен Переяславченко (Роменська с. Миргородського п.),
Васько Переяславченко (Кропивенська с. Прилуцького п.),
Остап Переяславченко (Золотоноська с. Черкаського п.) –
від Переяславець – м. Переяслав;
Мисько Трехтимировченко (Бужинська с. Чигиринського
п.) – від Трехтимировець – с. Трахтемирів;
Смирид Леплявенко, Іван Леплявенко (3 с. Канівського п.)
– від Леплявий – с. Ліпляве.

Наступні три групи антропонімів, виділені з «Реєстрів», стали основами для утворення нових топонімів (ойконімів, гідронімів, мікротопонімів). За матеріалами розвідок відновлюється ряд топооснов відантропонімного походження. Звичайно, не всі виділені антропоніми мають пряме відношення до зафіксованих під час розвідок назв, особливо це стосується п'ятої групи.

4. Прізвиська-основи для утворення топонімів (топооснови):

а) основи ойконімів

Павло Гречаник (1 с.) – с. Гречаники;
Микита Козел (3 с.) – с. Козлів;
Прокоп Бабак (3 с.) – хутір Бабачиха;
Кузьма Чоботько (3 с.) – с. Пологи-Чобітьки;
Яцько Стовп'яга (Бориспільська с.) – с. Стовп'яги;
Степан Драба (Гельмязівська с.) – с. Дравів;
Іван Ковтун (Гельмязівська с.) – с. Ковтуни;
Денис Вовк, Васько Вовк (Биківська с.) – с. Вовчків;
Васько Полежа (Вороньківська с.), Хведор Полежай
(Олов'ятинська с. Чигиринського п.) – с. Положаї;
Васько Гельмяза (Пирятинська с. Кропивенського п.) – м. Гельмязів;
Іван Чопилка (1 с. Миргородського п.) – с. Чопилки;
Роман Гайша (Криловська с. Чигиринського п.) – с. Гайшин;

б) основи гідронімів

Микита Козел (3 с.) – болото Козел, с. Козлів;
Хурс Панькович (5 с.) – Паньковичеве болото, с. Стовп'яги.

в) основи мікротопонімів

кутки.

Іван Шепіль (1 с.) – Шепелівщина – с. Мала Каратуль;

Семен Жук (1 с.), Лукаш Жук (4 с.) – Жуки – с. Помоклі;
 Васько Довгаль (2 с.) – Довгалівка – сс. Ковалин, Єрківці;
 Федор Волошин (2 с.), Хома Волошин (4 с.), Васько Волошин (Баришівська с.) – Волошини – с. Помоклі;
 Грицько Чорний (3 с.), Михаль Чорний (4 с.), Хвень Чорний (Яготинська с.) – Чорнівщина – с. Пологи-Яненки;
 Мисько Деркач (4 с.) – Деркачівщина – с. Нехайки;
 Харлан Калус (4 с.) – Каласовка – с. Ковалин;
 Кондрат Кисіль (6 с.) – Кисилів хутір – с. Сомкова Долина;
 Васько Бойко (Гельмязівська с.) – Бойки (сс. Козлів, В'юнище), Бойківка (с. Єрківці), Бойківщина (с. Підварки);
 Денис Вовк, Васько Вовк (Биківська с.) – Вовки – с. Пристроми.

урочища:

Кузьма Шульга (3 с.) – Шульжина левада – с. Ковалин;
 Корній Бурак, Васько Бурак (Бориспільська с.) – Бурякова – с. Ковалин;
 Прокоп Бабак (3 с.) – Бабаків яр – с. Горбані;
 Антон Галанка (5 с.) – Галанка – с. Пологи-Яненки;
 Максим Яловий (Бориспільська с.) – Ялова долина – с. Підварки;
 Ієв Ковбаса (Бориспільська с.) – Ковбаса – с. Гайшин;
 Фесько Шулига (Баришівська с.) – Шуличина балка – с. Положаї.

кургани (могили):

Іван Шепіль (1 с.) – Шипильові могили – с. Лецьки
 Васько Козуля (2 с.) – Козулиха – с. Лецьки;
 Прокоп Бабак (3 с.) – Мала Бабачиха – с. Гайшин;
 Гринь Шинкар (6 с.) – Шинкарівська могила – с. Харківці;
 Богдан Шило, Кондрат Шило (4 с.), Іван Шило (5 с.), Іван Шило (Яготинська с.) – Шилові могили – с. Федорівка.

5. Прізвища, похідні від прізвиськ-топооснов:

а) основи ойконімів:

Роман Вергуненко (1 с.), Іван Вергуненко, Юсько Вергуненко, Кузьма Вергуненко (6 с.) – Вергун – с. Пологи-Вергуни;
 Семен Пристроменко (3 с.), Максим Пристроменко (4 с.),

Ничипор Пристроменко (Бахмацька с. Чернігівського п.) – Пристрома – с. Пристроми;

Богдан Хочченко (5 с.) – Хоцько – с. Хоцьки;

Ігнат Нахайченко (5 с.) – Нехайко – с. Нехайки;

Трохим Жорнокльовенко (5 с.) – Жорнокльов – с. Жорнокльови;

Мисько Горбаненко (Гельмязівська с.) – Горбань – с. Горбані;

Гаврило Плешканенко, Курило Плешканенко, Пилип Плешканенко, Яцько Плешканенко, Семен Плешканенко (Гельмязівська с.) – Плешкань – с. Плешкані;

Ярош Чоботченко (Березанська с.) – Чоботько – с. Пологи-Чобітьки;

Семен Студениченко (Биківська с.) – Студеник – с. Студеники.

б) основи гідронімів:

Євхим Курищенко (3 с.), Філон Курищенко (4 с.), Іван Курищенко (5 с.) – Куришко – Куришкове болото – с. Строкова; Максим Вороненко (4 с.) – Ворона – Воронин брід – с. Підсінне.

в) основи мікротопонімів:

кутки:

Степан Бовтрученко (1 с.) – Бовтрук – Бувтруківщина – с. Капустинці;

Артем Мохоренко (1 с.) – Мохора – Мохорівщина – с. Студеники;

Сидор Качанов зять (5 с.) – Качан – Качани – с. Пологи-Яненки;

Василь Сиченко (6 с.), Ігнат Сиченко (Гельмязівська с.) – Сич – Сичі – с. Помоклі.

урочища:

Гордій Корженко (1 с.) – Корж – Коржові луки – с. Лецьки; Омелян Вериженко (3 с.), Іван Вериженко (5 с.) – Верига – Верижине – с. Велика Каратুলь;

Гришко Олихвіренко (6 с.) – Олихвір – Олихвіровське поле – с. Виповзки;

Гордій Михненко (6 с.), Грицько Михненко (Яготинська с.) – Михно – Михнівщина – с. Гайшин.

кургани:

Улас Соболенко (3 с.) – Собоць – Соболева могила – с. Виповзки;

Стецько Ємченко (4 с.) – Ємець – Ємцева могила – с. Стів'яги;

Степан Півенко (Яготинська с.) – Півень – Півнева могила – с. Помоклі.

6. Прізвища-топооснови:

кутки:

Антон Корнієнко, Луцик Корнієнко (1 с.), Стефан Корнієнко (4 с.) – Корнієнки – с. Сомкова Долина;

Василь Карпенко (1 с.), Гордій Карпенко (3 с.), Лаврін Карпенко (4 с.) – Карпенки – с. Сомкова Долина;

Сава Левченко, Мокій Левченко (1 с.), Федор Левченко (3 с.), Панас Левченко, Ярема Левченко (Яготинська с.) – Левченки – сс. Строкова, Студеники;

Роман Василенко (1 с.) – Василенків хутір – с. Лецьки;

Мисько Опанасенко (4 с.) – Опанасенки – с. Строкова.

урочища:

Мисько Ігнатенко (1 с.), Хилко Ігнатенко (2 с.), Філон Ігнатенко (3 с.), Іван Ігнатенко (4 с.), Андрій Ігнатенко (6 с.), Лаврін Ігнатенко, Іван Ігнатенко, Кондрат Ігнатенко, Сахно Ігнатенко (Яготинська с.) – Ігнатенкова долина – с. Гайшин;

Кондрат Білик (4 с.) – Біликівщина – м. Березань;

Харко Іваненко (3 с.), Грицько Іваненко (6 с.), Костюк Іваненко (Яготинська с.) – Іваненків гай – хут. Комуна.

кургани:

Кондрат Максименко, Олихвір Максименко (1 с.), Василь Максименко (3 с.), Іван Максименко (4 с.), Грицько Максименко, Омелян Максименко, Федор Максименко, Микита Максименко (Яготинська с.), Левко Максименко (Бориспільська с.) – Максименкова могила – с. Капустинці.

Наведені приклади свідчать, що значна частина переяславських топонімів виникла в період, хронологічно близький до

часу складання «Реєстрів», тобто, в першій половині XVII ст.⁴ Саме тому в «Реєстрах» зустрічаються як відтопонімі антропоніми першої групи (Курило Помокальський), так і антропоніми-топооснови третьої групи (Павло Гречаник). Оскільки в «Реєстрах» записана певна кількість козаків – носіїв антропонімів-топооснов (фактично – засновники населених пунктів, наприклад, Павло Гречаник, Микита Козел, Яцько Стовп'яга), то зрозуміло, що між заснуванням цих пунктів та створенням «Реєстрів» пройшов досить незначний проміжок часу, максимум три-чотири десятиріччя. Не суперечить цьому й наявність у «Реєстрах» антропонімів, похідних від патронімів-топооснов (наприклад, Семен Пристроменко, Трохим Жорнокльовенко). Фактично, це нащадки (сини) засновників населених пунктів у першому поколінні, що теж вказує на заснування частини сіл не раніше початку XVII ст.

Найдавніші згадки в документах більшості сіл Переяславщини відносяться до 1622–1630 рр. Виключенням є окремі села та хутори, розташовані в басейні р. Карані, які відомі за документами другої половини XVI ст.⁵

Археологічні матеріали (в основному – кераміка), виявлені на територіях переяславських сіл, відносяться, за деяким виключенням, саме до кінця XVI – поч. XVII ст. Окремі матеріали другої половини XIII–XV ст., знайдені в процесі розвідок та розкопок, свідчать і про існування низки невеликих поселень місцевого автохтонного населення, яке продовжувало давньоруську селищну традицію й зберегло значну частину давньоруських топонімів⁶.

Складання детальних топонімічних словників конкретних місцевостей, особливо, Лівобережжя р. Дніпра, та їх порівняльний аналіз із списками козаків відповідних сотень та полків «Реєстру» дозволяють уточнити процес колонізації Задніпров'я та особливості формування козацького землеволодіння на Лівобережжі.

---

1 Колибенко О.В., Коцур В.П. Етимологічний словник ойконімів та короткий словник топонімів Переяславщини. – Переяслав-Хмельницький, 1995. – 57 с.

2 Брахнов В.М. Про місцеві назви Переяслав-Хмельницького району на Київщині // Мовознавство. – 1957. – Т.14. – С.40–51.

3 Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – К.: Наукова думка, 1995. – 592 с.

4 Карпенко Ю.О. Реєстри Війська Запорізького і проблема постановня українських прізвищ // Питання історичної ономастики України. – К.: Наукова думка. – 1994. – С.182–201.

5 Стороженко А.В. Очерки переяславльської старини. – К., 1900. – 236 с.

6 Юрченко О.В. Переяславщина в другій половині XIII-XVI ст. (історико-археологічний огляд) // Вісник СНУ. – Луганськ, 2004. – №9. – С.219–225; Колибенко О.В., Колибенко О.В. Давньоруські топоніми Переяславщини // Наукові записки з української історії. – Переяслав-Хмельницький – Чернівці: Золоті литаври. – 2002. – Вип.13. – С.128–39.

*Olena Kolybenko,
Olexander Kolybenko*

**TOPONYMIES (PLACE-NAMES) AND TOPONYMY STEMS
OF PEREYASLAV REGION IN REYESTR VSYOGO VIYSKA
ZAPOROZKOGO 1649 ROKU» (THE REGISTER OF THE WHOLE
ZAPOROZHIAN ARMY 1649)**

The authors have thoroughly analyzed The Register of the Zaporozhian Army 1649» and retraced a representation of toponymies of Pereyaslav region in anthroponymies (names of the staff of Zaporozhian Army) of the document.

